

III. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

УДК 339.9.012

М. Ю. Ананьєв,
асистент кафедри міжнародних фінансів

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано деякі підходи щодо сутності процесу глобалізації, на основі яких, здійснено авторське відображення сучасної структури глобалізації з виділенням загальноновизнаних її структурних елементів, а також вплив глобалізації на розвиток країн.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: общая глобализация, структура глобализации, коммуникативная глобализация, экономическое развитие.

АННОТАЦИЯ. В статье проанализированы некоторые подходы относительно сущности процесса глобализации, на основе которых, осуществлено авторское отображение современной структуры глобализации с выделением общепризнанных ее структурных элементов, а также влияние глобализации на развитие стран.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: загальна глобалізація, структура глобалізації, комунікативна глобалізація, економічний розвиток.

ANNOTATION. In the article some approaches are analysed in relation to essence of globalization process on the basis of which, the author reflection of modern structure of globalization is carried out with the selection of its universally recognized structural elements, and also influence of globalization on development of countries.

KEYWORDS: general globalization, structure of globalization, communicative globalization, economic development.

Постановка проблеми. На сьогодні з'явилося досить багато дискусій на тему вигод та втрат від такого феномену як глобалізація. Однак, сучасний стан розвитку цього процесу показує людству нові виклики з якими потрібно рахуватися, а не лише давати свою оцінку — «добре» чи «погано». Глобалізація є невідворотнім процесом, який вимагає системних змін як в організаційному, так і психологічному плані.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Дане питання є настільки широким, що ним переймалась значна кількість як і науковців, так і державних діячів. Великий внесок у дослідження цього питання зробили співробітники Міжнародних організацій (ООН, МВФ, Група світового банку тощо). Серед вітчизняних науковців ґрунтовним дослідженням цього питання займаються Д. Г. Лук'яненко, О. Г. Білорус, Ю. Н. Пахомов, О. М. Мозговий, В. М. Лукашевич, О. В. Плотніков, А. С. Філіпенко, Ю. Г. Козак, С. І. Соколенко та інші. Серед іноземних — Т. Левіт, С. Шмуклер, Дж. Стігліц, Д. Долар, А. Краай, У. Т. Андерсон, К. Аннан, Дж. Норберк та ін.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення загальних контурів глобалізації як системи, її внутрішніх складових та їх взаємозв'язки. Проаналізувати та визначити те, що лежить в основі такого феномену як глобалізація, за допомогою чого глобальна економіка набуває своєї постіндустріальної форми. Також, вплив глобалізації на розвиток країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доктринальний підхід щодо сутності та оцінки такого феномену як глобалізація є неоднозначним з точки зору її позитивного або негативного впливу на розвиток людства. З однієї сторони, здійснюють тлумачення глобалізації як об'єктивного, закономірного процесу, що охоплює економіку, культуру та інші сфери життя суспільства. З іншої — вона розглядається як штучне, насильницьке явище, що формується під тиском розвинутих країн і особливо ТНК з метою задоволення власних потреб та інтересів.

А. С. Філіпенко усе розмаїття поглядів щодо глобалізації згрупував у три наукові концепції: структуралістська (структуральна), кон'юнктурна, конструктивістська. Перша теорія відштовхується від закономірностей розвитку внутрішніх та міжнародних економічних систем і розглядає глобалізацію як необхідний, яскраво виражений, неминучий процес, спричинений економічними та політичними чинниками. Згідно з кон'юнктурною концепцією головні риси глобалізації визначаються окремою політикою та обставинами, що залежать від зміни умов внутрішнього та зовнішнього оточень, їхньої взаємодії у просторі й часі за унікальної конфігурації соціальних сил та історичних передумов. Така глобалізація може мати дискретний, перервний характер, за якої можуть розвиватись і зворотні процеси так звана деглобалізація. Це й засвідчує окремі епізоди людської історії, коли

деякі країни і регіони були тривалий час відгороджені від економічного спілкування з рештою світу. Конструктивістська теорія базується на ідеях, що характеризують глобалізацію як випадковий, стохастичний, непередбачуваний процес, що зумовлюється комунікативним дискурсом політичних агентів, змістом якого є мотивації, інтереси, ідеї [1, с. 12].

Глобалізація є продуктом епохи постмодерну, переходу від індустріальної до постіндустріальної стадії економічного розвитку. На думку П. Дрюкера, глобальна економіка вступила в період інтелектуальної економіки, так званої «економіки знань». Передові розвинені країни намагаються сконцентрувати свою діяльність на виробництві «hi-tech» виробів і виробництві товарів з високою доданою вартістю. Їх намагаються виробляти на невеликих підприємствах, що мають у своєму штаті високопрофесійних працівників, навчених по вищому стандарту. Ця тенденція прослідковується в практиці всіх розвинених країн світу [2, с. 30].

Як зазначає С. І. Соколенко, особливий вплив на розвиток глобалізації здійснюють новітні інформаційні та телекомунікаційні технології, перетворившись із елементів інфраструктури попередніх років в універсальний засіб економічного, культурного та наукового розвитку. Новітні інформаційні технології дозволяють створити децентралізоване виробництво з централізованим фінансовим контролем. Нові підходи в регулюванні права власності стали ключовим елементом сучасних міжнародних відносин і функціонально змінили процеси транснаціоналізації і глобалізації економік, і в результаті, прискорили формування глобальних господарських комплексів у вигляді багатопрофільних ТНК, ТНБ тощо [2, с. 15]. Він виділяє такі напрямки глобалізації як: глобалізація торгівлі й фінансів та глобалізація виробництва і технологій.

Також варто зазначити, що однією із рушійних сил глобалізації виступає система ТНК. Відкритість національної економіки, що є одним із ключових вимог Вашингтонського консенсусу, найбільше відповідає саме інтересам ТНК. Інтернаціоналізація виробництва дозволяє ТНК захоплювати ринки, обминаючи митні перешкоди. ТНК все більше відриваються від країни базування в своїй діяльності; в них все менше залишається «національного» і все більше стає — «глобального» [3, с. 30]. Якщо подивитись на діяльність ТНК через соціальну призму, то чітко простежується їх так званий «інстинкт» до самозбережен-

ня і розширення, який ніколи не враховував і не буде враховувати інтереси (а отже, права і свободи) окремих індивідів. Це система, яка все руйнує на своєму шляху, оскільки інший вихід для неї — це самоліквідація.

Т. Левіт, провідний економіст, який 1983 році ввів у науковий обіг термін «глобалізація», визначає його як злиття ринків окремих продуктів, що виробляються транснаціональними корпораціями [4, с. 92—102]. Дане визначення є підставою для твердження, що глобалізація має системний характер. Іншими словами, злиття окремих ринків продуктів і передбачає наявність різних глобалізаційних напрямків розвитку в межах загально процесу глобалізації. Якщо брати дане визначення, то мова йде в загальному про економічну глобалізацію, яка охоплює фінансову (вільні потоки капіталу), товарну, техніко-технологічну (що включає обсяги витрат на промислово науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські роботи, що здійснюються ТНК та зарубіжними дочірніми компаніями; обсяги платежів за експорт нематеріальних товарів та виплат за імпорт технологій; реалізація на світовому ринку високотехнологічної продукції, в якій втілені нематеріальні активи [5]) глобалізацію.

О. В. Плотников також характеризує глобалізацію як загальний, охоплюючий процес у межах якого існують різні глобалізаційні напрямки, приділяючи особливу увагу такій його складовій як фінансова глобалізація [6, с. 197].

У. Т. Андерсон у книзі «Все тепер пов'язано. Життя в першій глобальній цивілізації» розглядає глобалізацію — як «систему систем», що прискорено змінюється. Ця система охоплює не тільки економіку, а й політику і навіть біосферу [7, с. 1].

Структура глобалізаційного процесу також представлена і в працях Д. Г. Лук'яненка. В ній він виділяє наступні глобалізаційні напрямки: економічний, політичний, соціальний, науково-технологічний, екологічний [8, с. 13].

В економічній енциклопедії зазначено, що глобалізація є категорією, яка відображає процес обміну товарами, послугами, капіталом та робочою силою, що виходить за межі державних кордонів і з 60-х років ХХ століття набуває форм постійного й неухильного зростання міжнародного переплетіння національних економік [9, с. 264—265]. В цьому визначенні зазначається також і обмін робочою силою, що є ознакою трудової глобалізації

(включаючи підприємницьку діяльність), яка разом із культурологічною утворюють соціальну глобалізацію.

За визначенням В. М. Лукашевич, глобалізація — це об'єктивний соціальний процес, змістом якого є зростання взаємозв'язку та взаємозалежності національних економік, національних політичних та соціальних систем, національних культур, а також взаємодія людини та довкілля. З цього визначення можливо виділити ще один напрямок загальної глобалізації — політичну глобалізацію (злиття різних політичних систем в єдину з її подальшою універсалізацією).

За визначенням співробітників МВФ, глобалізація — це історичний процес, результат людських інновацій та технологічного прогресу. Вона є результатом зростаючої інтеграції економік усього світу, особливо внаслідок міжкордонного руху товарів, послуг та капіталу. Цей термін часто вживається відносно міжкордонного руху людських ресурсів (робочої сили) і знань (технологій). Також, є більш ширші культурні, політичні та екологічні виміри глобалізації [10, с. 2].

В. Медведєв вважає, що глобалізація є ніщо інше, як прояв сучасної постіндустріальної стадії розвитку економіки й суспільства у відносинах між країнами світу. Це новий ступінь інтернаціоналізації суспільного життя — економічних, політичних, соціокультурних, екологічних, демографічних зв'язків між народами. Він вважає, що основні імпульси глобалізації йдуть від економіки [3, с. 24]. З передостаннього речення можна помітити, що глобалізація — це новий ступінь інтернаціоналізації зв'язків (комунікацій) між народами в різних сферах суспільного життя.

Як зазначає Ю. Г. Козак, глобалізація — це метасистема, що характеризується прискоренням темпів розвитку усіх сфер суспільного життя — економічної, політичної, соціальної, духовної. В основі глобалізації лежить інтернаціоналізація людської діяльності. Крім цього, він виокремлює чотири виміри глобалізації: економічна, військова, екологічна, соціально-культурна [3, с. 22]. Однак, в історичному розрізі людська діяльність за ступенем її як географічного, так і міжнаціонального поширення, з точки зору окремих спільнот, мала спочатку локальний характер і з поступовим розвитком форм та засобів комунікацій така діяльність інтернаціоналізується і стає глобальною.

На думку автора, базисом для загальної глобалізації слугує комунікативна глобалізація, джерелом якої є так звані «Information technologies» (IT) — інформаційні технології. Економіка існує стільки, скільки й існує людство, а саме виникнення та поширення глобалізації (чи її проявів) від її початкових форм і до сьогодення як раз реалізується через розвиток форм та засобів комунікацій. Саме комунікації лежать в основі такого явища як глобалізація, через комунікації економіка набуває своєї нової постіндустріальної, глобальної форми. Чи можливо було раніше обмінюватись інформацією в режимі реального часу з людьми, які знаходяться в різних за географічним положенням країнах, чи наприклад, здійснювати свою господарську діяльність одночасно не те що в різних країнах, а й на різних континентах? Все це стало можливо лише після розвитку засобів та форм комунікації. Економіка спочатку розвивається локально і в результаті розвитку комунікації вона стає глобальною.

Комунікації, в широкому розумінні, — це обмін інформацією між індивідами через загальну систему символів. Комунікації можуть здійснюватись за допомогою вербальних (усна, письмова різноманітність мови) та невербальних (система, жестів, пантоміма, міміка тощо) засобів. Форми комунікації проявляються в усній, письмовій, візуальній та інших формах. Комунікаційні засоби об'єднують різні форми комунікацій (наприклад, телебачення використовує слова усної мови, картинки, музику тощо). [14, лекція № 3]. А комунікативна глобалізація проявляється, насамперед, через створення:

- глобальних інформаційних агентств (Standard & Poor's, Bloomberg, Moody's, Fitch Ratings, Thomson Reuters тощо);

- глобальних інститутів (ООН, зокрема її спеціалізовані установи; МАГАТЕ; СОТ тощо), які акумулюють і поширюють інформацію, виконуючи роль так званих світових комунікаційних центрів;

- глобальних конгломератів у сфері новин, розваг та мультимедії, таких як: «The Walt Disney Company», «Time Warner», «News Corporation», «Viacom Inc.» тощо;

- глобальних систем обміну інформацією (SWIFT — міжнародна міжбанківська система передачі інформації та здійснення платежів; Euroclear group — глобальна розрахунково-клірингова установа, що здійснює розрахунки та пов'язані з ними послуги по операціям з цінними паперами тощо);

— глобальних фондових операторів (NYSE Euronext, NASDAQ OMX Group, Inc., Група Deutsche Börse тощо), які через електронну систему телекомунікацій обслуговують світовий ринок цінних паперів); тощо.

Таким чином, унаслідок комунікативної глобалізації створюються умови для взаємодії між суб'єктами глобальної економіки, спрощується доступ до інформації (знань) та її (їх) обмін, відбувається універсалізація нормативного регулювання міжнародних відносин та формування глобальних координуючих та регулюючих центрів (інститутів) впливу.

Як зазначає О. Л. Бакаєв, глобалізація — це панівна тенденція сучасного світогосподарства, що проявляється через взаємодію країн на політичній і економічній арені, що забезпечується все зростаючим розвитком комунікацій, наявністю загальносвітових проблем і супроводжується взаємопроникненням різних культур. Він виділяє наступні глобалізаційні напрямки: економічний, екологічний, культурний, глобалізація комунікацій тощо і вважає, що найбільш розвиненим елементом загального глобалізаційного процесу є економічна глобалізація [8, с. 195].

В сучасну інформаційну епоху розвиток комунікацій створює необхідні умови для загальної глобалізації, тобто, є її (глобалізації) середовищем існування.

Як зазначає Д. Г. Лук'яненко, всі національні економіки є перехідними з огляду на формування контурів майбутньої світогосподарської структури [8, с. 4]. Під впливом розвитку та поширення загального глобалізаційного процесу, зокрема, окремих його напрямків, відбувається формування глобальних інститутів, які на сьогодні здійснюють, в основному, координуючу роль між суб'єктами глобальної економіки, тим самим набуваючи досвіду в якості метарегулятора. Можливо, в майбутньому компетенція глобальних інститутів значно розшириться, оскільки світове господарство все більше потребує урегульованості та контрольованості комплексних міжнародних відносин. Більш того, альтернативного сценарію поки що ніхто не запропонував.

Проаналізувавши доктринальний підхід щодо сутності процесу глобалізації, можна схематично відобразити умовну структуру загальної глобалізації (рис. 1).

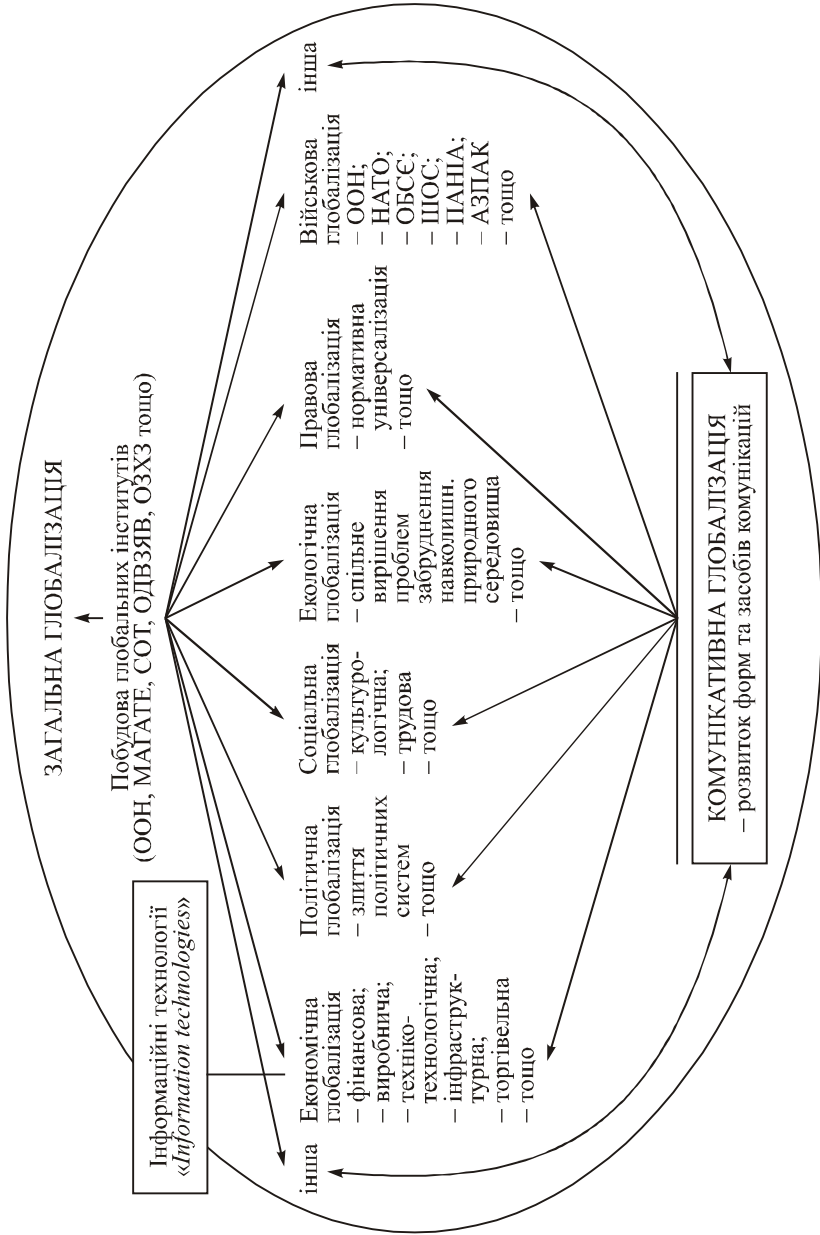

Рис. 1. Схема структури загальної глобалізації (створено автором)

Дана схема дає нам сучасне уявлення структурного розуміння такого процесу, як глобалізація. Більш того, за допомогою цієї схеми можливо визначити місце кожного із глобалізаційних напрямків у загальному процесі глобалізації, кожен з яких опосередковується чолобарез комунікативну глобалізацію, що лежить в основі загальної глобалізації.

Глобалізація — це вимога часу. Розвиток та протікання загального процесу глобалізації відіграє важливу роль для світового господарства. За останні двадцять років, із зростанням кількості країн, які стали більш відкритими до глобальних економічних сил, відсоток відсталих країн, які проживали у надзвичайній бідності, — визначається як проживання на суму менше одного долара на день на душу населення — наполовину зменшився. Однак, за даними ООН, все ще близько одного мільярда людей, які проживають менше ніж за один долар на день, і 2,6 млрд людей, які живуть менш ніж за два долара на день. За даними інтернет-ресурсу вікіпедії, населення Землі станом на липень 2010 року складає приблизно 6,89 млрд осіб, тобто близько 52 відсотка людей планети проживають у надзвичайній бідності і це лише за приблизними підрахунками. Захисники глобалізації стверджують, що така структура добробуту світового населення є результатом не посилення глобалізаційних процесів, а скоріше у послабленні світової глобалізації. Більш того, найбільшу потребу у глобалізації мають люди із країн, що розвиваються, оскільки глобалізація забезпечує їх можливостями бути частиною світової економіки [10, с. 1]. Проте, такі можливості несуть і певні ризики, пов'язані із волатильними рухами капіталу. Але, наявність ризиків не є підставою для зміни напрямку своєї діяльності, це є передумовою для прийняття стратегічних змін щодо побудови сильної економіки та сильної фінансової системи, яка зможе продукувати більш швидкий ріст економіки та зменшення бідності.

Виділяють кількісні індикатори [10, с. 2], що ілюструють як товари, капітал та людські ресурси стають більш глобалізованими:

- обсяг торгівлі (товари/послуги) у співвідношенні до світового ВВП зріс від 42,1 % у 1980 році до 62,1 % у 2007 році;

- прямі іноземні інвестиції збільшилися з 6,5 % світового ВВП в 1980 році до 31,8 % 2006 році;

- обсяг міжнародних вимог (початково, це були банківські позички), у співвідношенні до світового ВВП, збільшилися із 10 % у 1980 році до 48 % у 2006 році [11, с. 29];

— кількість хвилин витрачених на міжкордонні телефонні зв'язки, в розрахунку на одну особу, збільшилась з 7,3 % в 1991 році до 28,8 % у 2006 році;

— кількість іноземних робітників збільшилась з 78 млн чоловік (2,4 % світового населення) в 1965 році до 191 млн чоловік (3,0 % світового населення) у 2005 році.

Джозеф Стігліц, лауреат Нобелівської премії, який часто критикує глобалізацію, зазначив, що глобалізація зменшила відчуття ізольованості в більшості країн, що розвиваються, і надала багатом людям з цих країн доступу до знань ще століття назад [10, с. 3].

Економісти Світового банку Д. Долар (D. Dollar) та А. Краай (A. Kraay) дослідили, що з 1980 року глобалізація сприяла зниженню бідності так само, як і зниженню глобальної нерівності у доходах. Вони визначили, що в «глобалізованих» країнах доход на душу населення зростає в 3,5 рази швидше, ніж у інших «неглобалізованих» країнах протягом 1990-х років. Також, вони зазначили, що «підвищення показників росту в передових глобалізованих країнах призводять до підвищення доходу бідних громадян». Фактично, всі події, внаслідок яких економіка країни зростає на два чи більше відсотки, призводить до росту доходу бідних громадян [12].

Колишній генеральний секретар ООН Кофі Аннан відзначив, що головними невдачами у сьогоdnішньому досить нерівноправному світі є не ті, які занадто піддалися глобалізації, а ті, які залишились осторонь [13, с. 155].

Варто пам'ятати, глобалізація є неминучим явищем, і для кожного суб'єкта світового господарства вона може мати різні наслідки залежно від готовності та усвідомленості суб'єктом (державою) сучасних викликів еволюції. Тому, організованість та дисципліна тієї чи іншої спільноти будуть визначати її успіх у глобалізованому світі.

Дане питання неповністю досліджено в сучасній науці, тому вищезазначені структурні елементи (напрямки) загальної глобалізації не є вичерпними і потребують подальшого дослідження, оскільки це є лише авторське бачення основних елементів структури такого феномену як глобалізація.

Висновки з проведеного дослідження. Глобалізація не є новим явищем, однак на сучасному етапі вона набула якісно нової форми та надзвичайно широкого розмаху. Вже ні в кого не вини-

кає сумніву що можна лишитись осторонь цього процесу. Проте, варто зазначити, що глобалізація може породжувати, залежно від готовності та усвідомленості певної громади сучасного етапу еволюції, різні наслідки. Глобалізація — це загальний процес, у межах якого відбуваються окремі глобалізаційні напрямки, тобто, відбувається об'єднання, злиття, споріднення і економічних, і політичних, і соціальних, і правових, і екологічних, і військових та інших систем різних країн із створенням єдиного глобалізованого простору з стандартизованими та універсалізованими правилами поведінки. З вищезазначеного видно, що глобалізація сприяє розвитку країни, оскільки відкриває перед її населенням рівні можливості доступу до великих об'ємів інформації та знань; відбувається більш вільне перетікання інновацій та технологій, також, відбувається обмін кваліфікаційними здібностями внаслідок співпраці над спільними проектами тощо. Однак, глобалізація, для «здорового» її протікання, потребує інституціональних змін від країн, що поступово стають глобалізованими. Але глобалізація потребує інституціональних змін не заради змін, а для побудови ефективної інфраструктури з достатньо високим ступенем формалізованості суспільних відносин для успішної адаптації до умов постіндустріального глобального господарства.

Література

1. *Філіпенко А. С.* Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність. — 2007. — 670 с.
2. *Соколенко С. И.* Глобальне рынки XXI века: перспективы Украины. — Логос, 1998. — 568 с.
3. *Козак Ю. Г.* Світова економіка: навч. посібн. / За ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, Н. С. Логвінової. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 328 с.
4. Levitt, Theodore (1983) The Globalization of Markets // Harvard Business Review, 61 (May/June), 92—102.
5. OECD Handbook on Economic Globalization Indicators. — OECD, 2005 // www.oecd.org
6. *Плотников О. В.* Фінансовий менеджмент у ТНК. — 2008. — 251 с.
7. *Anderson W. T.* All connected now. Life in the first global civilization — westview press, 2001.
8. *Лук'яненко Д. Г.* Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія. — К.: КНЕУ, 2001. — 538 с.

9. Глобалізація // Економічна енциклопедія. Т. 1. — К.: Академія, 2000. — С. 264—265.

10. Globalization: A Brief Overview/IMF:issues brief, May 2008 — <http://www.imf.org/external/np/exr/ib/2008/053008.htm>

11. BIS Quarterly Review, Bank for International Settlements (December 2006), p. 29

12. «Growth is Good for the Poor» Journal of Economic Growth (2002), and «Trade, Growth, and Poverty», The Economic Journal (2004)

13. From remarks at an UNCTAD conference in February 2000, in Johan Norberg (2003), In Defense of Global Capitalism (Washington: Cato Institute), p. 155

14. *Кашкин В. Б.* Основы теории коммуникации: краткий курс. — М.: АСТ; Восток-Запад; Минск: Харвест, 2007.

Статтю подано до редакції 21.04.11 р.

УДК 339.54:061.1

І. А. Безверха,
аспірантка кафедри міжнародної торгівлі,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

КЛЮЧОВІ ІНСТРУМЕНТИ КОМЕРЦІЙНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В РАМКАХ СОТ

АНОТАЦІЯ. Виокремлено ключові інструменти комерційної дипломатії та механізми реалізації пріоритетів у зовнішній торгівлі та просування інтересів національному бізнесу в рамках Світової організації торгівлі, а також дано оцінку їх використання Україною.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: комерційна дипломатія; Світова організація торгівлі; офіційні, неофіційні переговори; інформаційно-аналітична, представницька діяльність; коаліція; механізм розв'язання суперечок; ТНК; неурядові організації.

АННОТАЦИЯ. Идентифицированы ключевые инструменты коммерческой дипломатии и механизмы реализации приоритетов во внешней торговле и продвижения интересов национального бизнеса в рамках Всемирной торговой организации, а также дана оценка их использования Украиной.

ANNOTATION. The key commercial diplomacy tools and mechanisms of implementation of external trade priorities and promotion of the